

ВІДТВОРЕННЯ ІСПАНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

О. В. Залєснова

доцент кафедри романської і новогрецької філології та перекладу

Київський національний лінгвістичний університет

У статті йдеться про визначення найбільш оптимальних способів відтворення українською мовою фразеологічних одиниць іспанської мови.

Ключові слова: спосіб калькування, спосіб лексичного перекладу, описовий спосіб перекладу, спосіб відносного фразеологічного еквіваленту, спосіб неповного фразеологічного еквіваленту.

REPRODUCING OF SPANISH PHRASEOLOGICAL UNITS FROM SPANISH INTO UKRAINIAN

Olena V. Zaliesnova

*associate Professor of the Department of Romance and Modern Greek Philology and
Translation*

Kyiv National Linguistic University

The article deals with the identifying the most optimal methods of reproducing of phraseological units from Spanish into Ukrainian.

Key words: tracing method, method of lexical translation, method of descriptive translation, method of relative phraseological equivalent, method of incomplete phraseological equivalent.

Фразеологічний склад мови є одним із найбільш об'єктивних показників її багатства. Переклад фразеологічних одиниць є тим інструментом, що дозволяє поширювати це багатство. Однією з найважливіших проблем перекладу є питання наскільки фразеологічна одиниця є перекладною, а з неї витікають дві менші проблеми – адекватність і еквівалентність перекладу. Головною умовою, яку необхідно враховувати при їхньому вирішенні є особливості фразеологізмів в кожній мові, їхнє стилістичне забарвлення, відокремленість і несхожість фразеологізмів мови оригіналу і мови перекладу.

У більшості випадків автори використовують лінгвістичні класифікації способів перекладу фразеологізмів, побудовані в основному на критерії нерозкладності фразеологізму, злитості його компонентів, залежно від чого визначається місце фразеологічних одиниць в тому чи іншому з розділів:

фразеологічні зрощення (ідіоми), фразеологічні єдності (метафоричні одиниці), фразеологічні сполучення й фразеологічні вирази. Можливості досягнення повноцінного словникового перекладу фразеологізмів з однієї мови на іншу залежатимуть в більшому ступені від співвідношень між одиницями мов: 1) фразеологічна одиниця має в обох мовах точну, незалежну від контексту, повноцінну відповідність (значення + конотації); 2) при перекладі фразеологічну одиницю можна передати у тій або іншій відповідності, звичайно з деякими відступами

від повноцінного перекладу, переводиться варіантом (аналогом); 3) фразеологічна одиниця не має ані еквівалентів, ані аналогів у мові на яку перекладаємо, тобто неперекладна в словниковому порядку.

Трохи спрощуючи схему, можна сказати, що фразеологічні одиниці перекладають або фразеологізмом (перші два пункти) – фразеологічний переклад, або іншими засобами (за відсутністю фразеологічних еквівалентів й аналогів) – нефразеологічний переклад.

Безсумнівно, це два повністю протилежні підходи до однієї проблеми. Між ними є безліч проміжних, середніх рішень, які не потрібно відкидати. Варто розглянути й інші способи перекладу, в інших ситуаціях, залежно від певних характерних ознак і видів фразеологічних одиниць. Таких як образна / необразна фразеологія, фразеологізми прислівникового/неприслівникового типу, переклад з урахуванням стилю, колориту мови, авторства окремих одиниць. Ці додаткові аспекти допоможуть повніше представити проблему перекладу фразеологічних одиниць, розширити і полегшити вибір найбільш вдалого способу перекладу фразеологізмів з іспанської на українську мову.

Першим способом перекладу фразеологічних одиниць, який варто розглянути, є переклад за допомогою фразеологічних еквівалентів. Під фразеологічним еквівалентом розуміють такі фразеологізми мови перекладу, “які мають однаковий денотативний зміст, сигніфікативне значення, однакову стилістичну характеристику, схожі за лексичним наповненням і граматичною побудовою” [5, с. 28] з фразеологізмами мови оригіналу.

Як правило, поза залежністю від контексту фразеологічний еквівалент повинен співпадати в денотативному і конотативному значеннях, тобто між двома обраними фразеологічними одиницями не повинно бути розходжень відносно змісту, стилістичної віднесеності, метафоричності й емоційно-експресивного забарвлення; обидва фразеологізми повинні мати приблизно однаковий компонентний склад, в їхньому складі мають бути однакові лексико-граматичні показники, що корелюються за сполучуваністю (наприклад, відносно вимоги живе/неживе), приналежності до однієї граматичної категорії, уживаністю, зв'язком з контекстними словами-супутниками, і ще одним – відсутністю національного колориту. Власне кажучи, мається на увазі повна й абсолютна еквівалентність між двома ФО, що вказує на надзвичайно високі вимоги, які пред'являються до фразеологічних еквівалентів. Наприклад: іспанською *sangre azul* – українською *блакитна кров*. Денотативний зміст цього фразеологізму однаковий – “вказується на шляхетність чи аристократичне походження вказаної особи”. Сигніфікативне значення фразеологічних одиниць однакове - воно втілене в предметно-речовій назві кров. Однаковою є і форма – і лексичні одиниці, і форми зв'язку між словами, тобто синтаксична побудова

Так само еквівалентними є фразеологічні одиниці: іспанською *apresúrate lentamente* – українською *поспішай повільно*. Зміст цих фразеологічних одиниць також є однаковим – “ніколи не потрібно поспішати, це може призвести до необдуманих наслідків”; “поспішиш – людей насмішиш”. Іншим різновидом перекладу ФО є переклад за допомогою неповного (часткового) еквіваленту. Неповним (частковим) фразеологічним еквівалентом є така одиниця мови на яку здійснюється переклад, що являє собою еквівалент, повне й абсолютне, співвідношення багатозначної одиниці в мові першотвору, але не у всіх її значеннях. Тобто форма ФО є частково схожою, а зміст обох фразеологічних одиниць тотожним. Наприклад: українською *який ніп, така й парафія* – іспанською *a buen capellán, mejor sacristán*, українською *рано чи пізно* – іспанською *a la corta o a la larga*.

Лексичне наповнення фразеологічних одиниць є частковим при однаковості змісту й тотожності синтаксичної побудови. Часткових еквівалентів відносно

небагато, через те, що явище багатозначності не є характерним для фразеології. Набагато частіше можемо зустріти випадки відносної фразеологічної еквівалентності. Відносний фразеологічний еквівалент або фразеологічний аналог – являє собою міжмовний фразеологічний відповідник, який є однаковим за змістом, стилістичною характеристикою, але різниться лексичним наповненням і граматичною структурою [2, с. 74]. Спосіб відносного фразеологічного еквіваленту поступається абсолютному лише тим, що різниться від вихідної фразеологічної одиниці по якому-небудь із показників: інші часто синонімічні компоненти, невеликі зміни форми, зміна синтаксичної побудови, інші морфологічна віднесеність, сполучуваність і т.п. В іншому він є повноцінним відповідником перекладної ФО, “відносність” якого приховується контекстом. Розходження може бути, наприклад, у сполучуваності: українською *цяп відбувало* – іспанською *cabeza de turco*. В українському та іспанському еквівалентах не існує однакових лексичних компонентів фразеологічної одиниці – зміст фразеологічної одиниці в обох мовах відтворюється іншими словами.

Використовуючи спосіб відносного фразеологічного еквіваленту, спочатку необхідно визначити значення фразеологічних одиниць у мові першотвору, а потім віднайти у мові перекладу тотожну за змістом, але відмінну за формою одиницю. Наприклад: іспанською *abandonar en manos de la suerte* – “залишити в руках долі” перекладається українською *кинути напризволяще*, іспанською *aceituna, una es oro, dos, plata y la tercera mata* – українською *що занадто, то не здраво*; іспанською *agosto y septiembre no duran siempre* – українською *всьому приходить кінець*; українською *добрий початок – половина діла* – іспанською *agujar el hilo, es medio vestido*.

При цьому способі замінюється предметний фон, який дозволяє створити інший предметний фон у фразеологічній одиниці іншої мови. В окремих випадках відповідник може різнитися від вихідної фразеологічної одиниці за компонентним складом; наприклад, той самий образ може бути переданий ощадливіше або більш загально. Проте образи двох аналогів можуть не мати між собою нічого загального як образи, що не стане перешкодою еквівалентам у справному виконанні своєї функції в перекладі [3, с. 120].

Загалом, можливість передачі фразеологічних одиниць аналогами з образністю, що зовсім не має точок дотику у мові першотворі та тексті перекладу, полягає головним чином у тому, що зазвичай це стерті або напівстерті метафори, що не сприймаються або, скоріше, сприймаються підсвідомо носієм мови. Ступінь яскравості образу – дуже низький – іноді досягає навіть нульового у фразеологічних зрощеннях, а в єдностях більш високий, але нечасто досягає інтенсивності у вільному сполученні, – є однією з головних передумов для вибору прийому перекладу між аналогом і калькою.

Нарешті, надзвичайно часто трапляються розходження, що з'являються у випадках використання таких прийомів перекладу, як різного роду лексичні трансформації типу антонімічного перекладу, конкретизації й генералізації, яким піддаються й фразеологічні одиниці. Чисто лексичний переклад застосовується, зазвичай, у тих випадках, коли дане поняття позначене в одній мові фразеологізмом, а в другій – словом. Таким чином, певні одиниці в іспанській мові, що виражені словосполученнями, можна передати без втрати значення їхнім лексичним еквівалентом: іспанською *hecho un pez* – українською *прихований*. Даний спосіб перекладу не є не зовсім бездоганим, так можна перекладати фразеологічні одиниці, у яких в мові першотворі або в мові перекладу є слова-синоніми. Це здебільшого ідіоми, тобто сполучення, які застосовуються для позначення предметів або понять: іспанською *ponerse las botas* – українською *розбагатіти*. Зміст фразеологічних одиниць може бути передано змінним словосполученням, на відміну від “однослівного” і ближче до того, що називають вільним перекладом. Такі переклади виконують своє призначення у словнику, вказуючи семантичне значення одиниці. Проте у контексті будь-яка відповідність має отримати “фразеологічний вигляд”, або хоча б стилістичне забарвлення й експресивність, близькі до оригінального: іспанською *medios pelos* – українською *напідпитку*. Загалом, і при лексичному перекладі фразеологічних одиниць необхідно прагнути наблизитися до фразеологічного, у передачі хоча б окремих його елементів.

До калькування, або дослівного перекладу, звертаються звичайно в тих випадках, коли інші способи, в першу чергу фразеологічні, не можуть передати

фразеологізм в цілості його семантико-стилістичного й експресивно-емоційного значення, а з певних причин необхідно “довести до відома” читача образну основу одиниці. Калькою є слово, його окремі значення, звороти, іншомовні запозичення шляхом перекладу (як правило, за частинами). Під калькуванням розуміється процес створення нових слів, словосполучень, фразеологізмів, при ньому засвоюється лише значення та принцип організації одиниці з іншої мови, що передається засобами (морфемами, словами) даної мови. [4, с.356]

Достатньою передумовою для застосування способу калькування можна вважати вмотивованість значення фразеологічної одиниці значеннями її компонентів. Тобто до калькування можливо вдаватися тільки тоді, коли перекладач впевнений, що дослівний переклад може довести до читача зміст усього фразеологізму (а не значення складових його частин). По-перше, це застосовується по відношенню до образних фразеологічних одиниць, головним чином фразеологічних єдностей, що зберегли високий рівень метафоричності (у фразеологічних зрощеннях вона майже не сприймається, і кальки з них здаються нісенітницями); по-друге, переклад-калькування можна використовувати у ряді прислів'їв й, у першу чергу, таких, що не мають підтексту. По-третє, цей прийом допомагає передати й деякі стійкі порівняння, але тільки якщо перекладач переконаний, що носій мови перекладу сприйме їх правильно. Уникнути калькування не можна коли образ фразеологічної одиниці надзвичайно важливий для правильного розуміння тексту і, в той же час, має достатню прозорість, а його підміна іншим образом не дає достатнього ефекту. Коли “семантичний еквівалент” ФО відрізняється від вихідної фразеологічної одиниці за колоритом, або при “пожвавленні” образу, саме тоді перекладач може вдаватися до кальки.

Певну кількість калькувань можна віднести до фразеологічного перекладу одиниці. В деяких аспектах ми можемо спостерігати подібні історичні, культурні, релігійні етапи розвитку в українській та іспанській мовах, тому в них, відповідно, присутні фразеологічні одиниці з однаковим образним, предметним, національно-етнічним компонентом [1, с. 161]. До подібних фразеологізмів відносяться такі звороти: іспанською *al hombre harto la grasa le hace rabiar* – українською *супий з жиру біситься*. Сюди ж відносяться біблеїзми та вирази з творів античної

літератури: іспанською *ojo por ojo, diente por diente* – українською *око за око, зуб за зуб*. Також можна відзначити, що значна кількість словосполучень у політичній, науковій і культурній областях практично являють собою кальки: іспанською *Las Cortes* – українською *Кортеси*. Калькуванню звичайно піддаються терміни, широкого уподібнення слова й словосполучення – назви пам'ятників історії й культури: іспанською *Alcázar* – українською *Алькасар*; іспанською *flamenco* – українською *фламенко*.

Описовий переклад ФО зводиться до перекладу не самого фразеологізму, а його тлумачення, як це зазвичай буває взагалі з одиницями, що не мають еквівалентів у мові на яку здійснюється переклад. Перекладач може застосувати всі засоби, що передають у максимально чіткій і короткій формі зміст фразеологічної одиниці, усе з тим же незмінним прагненням до фразеологізації або хоча б натяк на конотативне значення: пояснення, порівняння, описи, тлумачення. Цей спосіб не здатен відтворити емоційно-експресивного відображення фразеологічної реалії першотвору. Наприклад: іспанською *duro de pelar*—українською *питання, в якому важко знайти вирішення*.

Отже, ми можемо зазначити, що відтворення фразеологізмів першотвору у мові перекладу можна виконати різними способами, виходячи із ролі, яку відіграють ФО, та враховуючи характер текстів.

Література

1. *Зарицький М. С* Переклад: створення та редагування / М С Зарицький – К: Парламентське вид-во, 2004 – 120 с.
2. *Кундзіч О. Л.* Творчі проблеми перекладу / О. Л. Кундзіч. – К., 1973. – 264 с.
3. *Олійник І. С.* Українсько-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник / І. С. Олійник, М. М. Сидоренко. – К.: «Рад. школа», 1991. – 400 с.
4. *Радчук В. Д.* Забобон неперекладності / Віталій Дмитрович Радчук – Українська мова та література. – К., 1999. – № 40(152). – С. 3–4;.
5. *Zuluaga A.* Introducción al estudio de las expresiones fijas / Alberto Zuluaga – Frankfurt: Front Cover. Peter Lang Publishing. 1980. – 278p.